

Heilsa á flóttu

Áslaug Arnoldsdóttir

Talið er að rúmlega 70 milljón manns séu á flóttu í heiminum í dag. Flestir eru að flýja átök og sumir koma alla leið til Íslands. Árið 1956 fullgiltu íslensk stjórnvöld flóttamannasamning Sam-einuðu þjóðanna. Samkvæmt samningnum hafa Íslendingar skyldum að gegna gagnvart fólki á flóttu, þar á meðal að veita heilbrigðisþjónustu. Í lögum um réttindi sjúklinga segir að veita skuli öllum bestu heilbrigðisþjónustu sem völ er á hverju sinni óháð þjóðerni, kynþætti og trú svo eitthvað sé nefnt.

Þegar ég útskrifaðist úr hjúkrun fyrir 25 árum var frekar sjaldgæft að á Landspítala legðust inn erlendir sjúklingar. Íslenskt samfélag hefur hins vegar breyst á mjög skömmum tíma úr einsleitu samfélagi í fjölbjóðlegt og við það breytist auðvitað sjúklingahópurinn sem við sinnum. Í dag eru um það bil 20% af sjúklingum á Landspítala af erlendum uppruna. Í þeirra hópi eru fyrstu kynslóðar innflytjendur, erlent vinnuafl, ferðamenn, kvótaflóttamenn og umsækjendur um alþjóðlega vernd.

Bágborin heilbrigðisþjónustu í stríðshrjáðum löndum

Umsækjendur um alþjóðlega vernd koma margir frá átaka-svæðum þar sem heilbrigðisþjónusta er í molum vegna stríðs-átaka. Á átaka-svæðum er áhersla í heilbrigðisþjónustu á bráða-þjónustu á kostnað annarrar meðferðar. Aðgengi að heilbrigðisþjónustu er því verulega skert og þess vegna greinast undirliggjandi heilsufarsvandamál oft ekki eða versna þegar lagt er á flóttu.

Áslaug Arnoldsdóttir. Ljósmynd/Landspítali/Borkell.

Í könnun sem Alþjóðamálastofnun Háskóla Íslands gerði árið 2017 meðal flóttafólks og umsækjenda um alþjóðlega vernd töldu aðeins 36% þeirra sem svöruðu að þeir væru við góða heilsu. Það er lítið hlutfall, sérstaklega þegar litið er til þess að flestir umsækjendur um alþjóðlega vernd á Íslandi eru ungir karlmenn. En jafnvel þó að einstaklingur sé við ágæta heilsu við komuna til landsins getur hún versnað hratt og það

eru vísbendingar um að heilsu fari hrakandi strax frá upphafi búsetu í nýju landi, bæði líkamlegri og andlegri. Ástæður þessa eru meðal annars skertur aðgangur að heilbrigðiskerfinu vegna tungumálaerfiðleika, fjárhags og menningarlegra þátta og stöðu einstaklingsins í samfélaginu, en það er töluverður munur á rétti til heilbrigðisþjónustu eftir hópum og þar standa umsækjendur um alþjóðlega vernd verulega höllum fæti.

Það leikur ekki nokkur vafi á því að umsækjendur um alþjóðlega vernd eru meðal viðkvæmstu einstaklinga sem sækja heilbrigðisþjónustu á Landspítala enda hópur með mjög flóknar heilsufarslegar og félagslegar þarfir. Oft þurfa þessir einstaklingar að takast á við áföll og missi og ofan á bætist óvissa um framtíðina. Innan þessa hóps eru svo enn viðkvæmari hópar, eins og fólk með geðröskun, fylgdarlaus börn, konur sem eru einar á ferð eða barnshafandi konur. Sem dæmi má nefna að bresk rannsókn sýnir að konur í hópi umsækjenda um alþjóðlega vernd eru sjö

Ljósmynd/Landspítali/Porkell.

sinnum líklegri en aðrar konur til að eiga við vandamál að stríða á meðgöngu og þrisvar sinnum líklegri til að missa föstur.

Margir í viðkvæmri stöðu sem hingað koma

Á Íslandi eru umsækjendum um alþjóðlega vernd tryggð lágmarksheilbrigðisþjónusta. Í því felst öll bráðaðþjónusta, þjónusta við einstaklinga undir 18 ára aldri og þjónusta við barnshafandi og fæðandi konur. Á síðasta ári var sett á stofn nefnd á vegum Landspítala sem hefur það hlutverk að skoða þátttöku spítalans í heilbrigðisþjónustu við erlenda sjúklinga með áherslu á umsækjendur um alþjóðlega vernd. Nefndin var stofnuð vegna ákalls frá starfsfólki spítalans sem í sínu starfi fann að hér var um að ræða skjólstæðinga í viðkvæmri stöðu og að það sárvantaði verkefna, þekkingu og úrræði á spítalanum til að geta sinnt þeim sem skyldi.

Lögð var áhersla á að í nefndinni sætu starfsmenn frá þeim sviðum sem mest sinna þessum hópi skjólstæðinga: geðsviði, barna- og kvennasviði og slysa- og bráðadeild. Bakhjarl nefndarinnar er menntadeild Landspítala. Sú sem þetta ritar veitir nefndinni forstöðu.

Alls bárust 774 umsóknir um vernd árið 2019 samkvæmt tölfræði verndarsviðs Útlendingastofnunar. Niðurstöður afgreiddra mála voru að 97 var veitt vernd, 202 var veitt viðbótarvernd og 12 var veitt mannúðarleyfi. Samtals var 311 manns veitt vernd 2019 og eru karlmenn þar í meirihluta. Synjanir voru 549 talsins.

Ljósmynd/Landspítali/Borkell.

Verkefni nefndarinnar voru meðal annars:

- Að koma með tillögur að stefnu spítalans
- Búa til og samhæfa verkferla vegna þjónustu við umsækjendur um alþjóðlega vernd
- Gera þarfagreiningu á því hvar starfsfólki finnst kreppa að þegar kemur að þjónustu við erlenda sjúklinga með áherslu á umsækjendur um alþjóðlega vernd
- Meta þörf fyrir fræðslu og stuðning
- Vera tengiliður og leita samstarfs við aðrar stofnanir sem sinna málefnum umsækjenda um alþjóðlega vernd
- Undibúa málþing um málefni þessa hóps sem var haldið 11. október 2019

Þarfagreining var framkvæmd í nóvember 2018 þar sem spurningalisti var sendur á alla hjúkrunar- og aðstoðardeildarstjóra Landspítala. Var ákveðið að einblína ekki á umsækjendur um alþjóðlega vernd í þeirri könnun heldur skoða í víðara samhengi þann vanda sem starfsfólk Landspítala gæti staðið frammi fyrir við umönnun erlendra sjúklinga enda skarast þetta töluvert. Helstu niðurstöður voru:

- Flestir telja að reynsluleysi starfsfólks, skortur á þjálfun og tungumálaerfiðleikar hafi áhrif á þá þjónustu sem erlendir sjúklingar fá
- Túlkaþjónusta er ábótavant
- Þörf er á skýrum verkferlum og meiri fræðslu, sérstaklega um jaðarsetta hóp erlendra sjúklinga

Nefndin fundaði með öðrum stofnunum sem sinna málefnum þeirra sem hingað koma og sækja um alþjóðlega vernd, eins og Útlendingastofnun, teymi umsækjenda um alþjóðlega vernd hjá velferðarsviði Reykjavíkurborgar, Rauða krossi Íslands, Bjarkarhlíð, Vinnumálastofnun, Heilbrigðisstofnun Suðurnesja, velferðarsviði Reykjanesbæjar, göngudeild sóttvarna sem og ýmsum aðilum innan Landspítala. Sú vinna leiddi í ljós að mikill áhugi er á auknu samstarfi við Landspítala og að brýn þörf er á að samhæfa aðgerðir til að geta sinnt þessum viðkvæma hópi sem best.

Efla samstarf í tengslum við umsækjendur um alþjóðlega vernd

Málþingið, sem haldið var 11. október síðastliðinn, bar yfirskriftina Heilsa á flóttu. Málþingið sóttu starfsmenn Landspítala og fulltrúar þeirra stofnana sem sinna umsækjendum um alþjóðlega vernd. Tilgangur málþingsins var að kynna þennan viðkvæma hóp skjólstæðinga fyrir starfsfólki Landspítala og að fá undir eitt þak þá aðila sem vinna í þessum málaflokki til að styrkja tengslin og efla samstarf á milli stofnana. Dagskráin var fjölbreytt, allt frá reynslusögum starfsfólks til kynningar frá stofnunum utan Landspítala sem vinna með umsækjendum um alþjóðlega vernd. Í kjölfarið fékk nefndin umboð til að halda starfi sínu áfram og fyrir það erum við afar þakklát.

Ljósmynd/Landspítali/Þorkell.

- Fræðslufni verði aðgengilegt á þeim tungumálum sem stærstu hópar erlendra sjúklinga á Landspítala tala. Ýmislegt er til en við þurfum að eiga efni á fleiri tungumálum en nú er, til dæmis arabísku.
- Reglulega séu framkvæmdar gæðakannanir hjá þessum sjúklingahópi til að auka skilning starfsfólks á þörfum hans og bæta þar með þjónustuna.

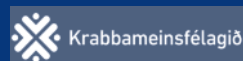
Við stöndum frammi fyrir miklum verkefnum þegar kemur að því að veita umsækjendum um alþjóðlega vernd heilbrigðisþjónustu. Nú þegar er mikið og gott starf unnið á Landspítala í þágu þessa sjúklingahóps en það er þörf á samhæfingu bæði innan spítalans og við aðrar stofnanir. Þar eru hjúkrunarfræðingar í lykilhlutverki.

Tillögur nefndarinnar eru þessar:

- Að setja upp tengiliðakerfi á milli Landspítala og lykilstofnana sem sinna umsækjendum um alþjóðlega vernd. Hlutverk tengiliða yrði meðal annars að veita viðkomandi stofnun upplýsingar um sjúklinga (þegar við á). Þetta er einkum hugsað sem aðstoð við útskrift, endurkomur og eftirfylgd. Þannig má halda utan um heilbrigðisþjónustu hvers og eins og aðstoða fólk við að fóta sig í nýju kerfi í nýju landi. Þetta yrði að sjálfsögðu allt gert í samræmi við ný persónuverndarlög.
- Gefin verði út gæðaskjöl þar sem ýmsar upplýsingar varðandi hagnýt úrlausnarefni tengd þessum sjúklingahópi væri að finna. Slíkt gæðaskjal er í vinnslu.
- Skrifleg og samræmd stefna sé til um notkun túlkaþjónustu á Landspítala.
- Starfsfólk fái fræðslu um og þjálfun í menningarhæfi. Sérstaka áherslu skal leggja á fræðslu um þá sem koma til landsins og sækja um alþjóðlega vernd.¹
- Gera úttekt á því hvort og þá hvernig talsmaður sjúklinga á Landspítala myndi geta aðstoðað þá umsækjendur um alþjóðlega vernd sem sækja þjónustu á Landspítala.
- Landspítali marki sér stefnu með markmiðum og aðgerðaáætlun um hvernig standa skuli að þjónustu við erlenda sjúklinga. Þar sé gerður greinarmunur á hvort um er að ræða ferðamenn, flóttamenn, erlent vinnuafli eða umsækjendur um alþjóðlega vernd þar sem töluverður munur er á réttindum og aðgengi að heilbrigðisþjónustu þessara hópa.

Í karlalefanum ræðum við heilsu, forvarnir, veikindi og fræðumst um reynslu annarra.

¹ Menntadeild Landspítala heldur reglulega námskeið um menningarhæfi í heilbrigðisþjónustu sem er ætlað öllu starfsfólki Landspítala í klínísku starfi. Rauði kross Íslands hefur tekið þátt í þeim námskeiðum með sérstökum fyrirlestri um umsækjendur um alþjóðlega vernd.